

กระบวนการจัดการธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิสู่การปฏิบัติ กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา

Process Management of Phumee Watershed Charter to Practice; The Case Study of Thachamuang Sub-district Administrative Organization, Rattaphum District, Songkhla Province

สมนึก หนูเงิน¹

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้วัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการ ปัญหา อุปสรรคในการนำธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิสู่การปฏิบัติ และศึกษาประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา การศึกษาโดยสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มย่อย จากกลุ่มเป้าหมายจำนวน 55 คน ประกอบด้วย กลุ่มผู้บริหาร สมาชิกสภา เจ้าหน้าที่ กลุ่มประชาชน และกลุ่มผู้ชำนาญการ

ผลการศึกษาพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลท่าชะมวง ซึ่งเป็นพื้นที่อยู่ต้นน้ำของกลุ่มน้ำคลองภูมิ มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะกับการตั้งถิ่นฐานและทำเกษตรกรรม ประชาชนดำรงชีวิตสองวัฒนธรรม พุทธ อิสลาม อยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพา โดยองค์การบริหารส่วนตำบลท่าชะมวงได้นำ “ธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิ” ซึ่งเป็นกติกาข้อตกลง (พวกัส) ของชุมชนที่ร่วมกันจัดทำขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปัจจุบันเริ่มเสื่อมโทรมโดยใช้กระบวนการจัดการตามอำนาจหน้าที่ ที่ได้รับการกระจายอำนาจ ในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชน นำสู่การปฏิบัติ เพื่ออนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ปัญหา อุปสรรคคือทำให้ความสำคัญในเนื้อหาของธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิ ที่บรรจุไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่นยังไม่ครอบคลุมทุกด้าน ดังนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลท่าชะมวง ควรจัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ รวบรวมข้อมูล รับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

คำสำคัญ: ธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิ ลุ่มน้ำคลองภูมิ กระบวนการจัดการ

¹ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น 40002 ประเทศไทย

Abstract

The objectives of this research are to study the management procedure, problems and obstacles in taking phumee watershed charter to practice and to study the benefits people would obtain in the area of thachamuang subdistrict administrative organization, rattaphum district, Songkhla province. The study was carried out using in-depth interview and mini group discussion with 55 people of target group comprising administrators, council members, officials, people and experts.

The study was found that Thachamuang Sub-District Administrative Organization, as a water source area of phumee watershed charter is rich and suitable for settling down and agriculture. People live harmoniously under two religious cultures that Buddhist and Islamic people live together depending on each other. Thachamuang Sub-District Administrative Organization has implemented “phumee watershed charter”, a rule (Fagus) of community as a tool to solve natural resources and environment problems. This was done using management procedure according to the authority obtained from decentralization to make a local development plan with public participation. The plan leads to practice to preserve and recover natural resources and environment in order for people to have a good quality of life and make a sustainable use of their benefit. The problems and obstacles are that the content in phumee watershed charter contained in local development plan does not cover every aspect. Therefore, Thachamuang Sub-District Administrative Organization should arrange learning process, collect data and accept opinion and suggestion of strategy plan creation in order to achieve the goals.

Keywords: Phumee Watershed Charter; Process Management

บทนำ

ธรรมนูญลุ่มน้ำภูมี จัดทำขึ้นภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 66 บุคคลซึ่งรวมตัวกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมรวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน และมาตรา 67 สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทั้ง

รัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ดำรงชีพอยู่ ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพหรือ คุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่ อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและ สุขภาพ จะกระทำมิได้เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและ สุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วน ได้เสียก่อนรวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพให้ความเห็น ประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว และพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พุทธศักราช 2550 มาตรา 25 (1) ได้กำหนดให้ คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (คสช.) ที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ต้องจัดทำธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพของประเทศที่ครอบคลุมองค์ประกอบเรื่องสุขภาพทั้งระบบ ซึ่งครอบคลุมกว้างกว่าเรื่องการเจ็บป่วย แต่ครอบคลุมทั้งมิติทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม ตาม นัยของกฎหมาย ประเทศไทยนับเป็นประเทศแรกที่มีการจัดทำธรรมนูญสุขภาพ (ชาคริต โภชะเรือง, 2554)

ลุ่มน้ำภูมิจีมีคลองสายหลักคือคลองภูมิจี หรือคลองรัตนภูมิ มีลำน้ำสาขา 35 สาย เป็น 1 ใน 10 ของลุ่มน้ำทะเลสาบ สงขลา แหล่งกำเนิดจากเทือกเขาบรรทัดไหลลงสู่ทะเลสาบ สงขลา มีความยาว 63 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 420 ตารางกิโลเมตร ในอำเภอรัตนภูมิ อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา ลุ่มน้ำภูมิจีมีความสำคัญต่อระบบนิเวศ การตั้งถิ่นฐาน มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ เพื่อการดำรงชีวิต ปัจจุบันพฤติกรรม การบริโภคหรือการใช้ทรัพยากรขาดการยั้งคิด ขาดจิตสำนึก ใช้ทรัพยากรไม่คุ้มค่า ไม่เกิดประโยชน์ต่อสังคมส่วนใหญ่ ทรัพยากรค่อยๆเสื่อมและหมดไป จากปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงเกิดการรวมตัวของคนที่รักและห่วงแหนทรัพยากรเป็น “เครือข่ายอนุรักษ์ และพัฒนาลุ่มน้ำรัตนภูมิ” ในปี พ.ศ. 2547 และต่อมาได้จัดทำ “ธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิจี” ขึ้น โดยระดม ความคิดเห็น ยกวาง ทำประชาพิจารณ์ เปิดเวทีย่อย เวทีใหญ่ ลงประชามติรับร่าง และประกาศใช้ นับเป็นธรรมนูญลุ่มน้ำฉบับแรกของประเทศไทย

ธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิจีจัดทำขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ใช้เป็นกติกาข้อตกลง (ฟากัส) สัญญา ระเบียบ หรือข้อปฏิบัติ ให้ชุมชนท้องถิ่นใช้ในการ จัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม มีความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง บนหลัก ศาสนา วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีวัฒนธรรม ดูแลรักษาทรัพยากรร่วมกันเพื่อ สุข

ภาวะที่ดี พึ่งตนเอง สอดคล้องแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และนำสู่การพัฒนากระบวนการเมือง การปกครองของชุมชนท้องถิ่น สาระสำคัญของธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิจึงประกอบด้วย 6 หมวด 18 ข้อ คือ 1) ปรัชญาแนวคิดด้วยวัตถุประสงค์ 2) ฐาน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน แนวทางแก้ไข การจัดการมลพิษ 3) การศึกษาและพัฒนาคน พื้นที่การเมืองภาคพลเมือง อัตลักษณ์ของพื้นที่และคนในพื้นที่ การสร้างความรู้อย่างต่อเนื่อง การสร้างเครือข่าย 4) สิทธิชุมชน และการอยู่ร่วมกัน ว่าด้วยสิทธิชุมชน การมีส่วนร่วม 5) ลักษณะ ทางสังคมและวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ศาสนา การประกอบอาชีพ และ 6) การ บริหาร จัดการบนฐานการมีส่วนร่วม การจัดการธรรมนูญ ฐานการมีส่วนร่วม กลไกและองค์ประกอบ ระดับลุ่มน้ำ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ถือเป็นองค์กรที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชน และได้รับการกระจาย อำนาจให้มีความเป็นอิสระในการบริหารจัดการตนเองภายใต้กรอบกฎหมาย และเป็นองค์กรหลักใน การจัดทำบริการสาธารณะ ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะมาตรา 289 องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่ดำรงรักษา ศิลปะ จารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรม อันดี ของท้องถิ่น และมาตรา 290 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีอำนาจหน้าที่ส่งเสริมและรักษา คุณภาพสิ่งแวดล้อม ตามกฎหมายบัญญัติ 1) การจัดการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในพื้นที่ 2) การเข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเขตพื้นที่ กรณีอาจมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของ ประชาชนในพื้นที่ของตน 3) การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมใดนอกเขต พื้นที่ของประชาชนในพื้นที่ 4) การมีส่วนร่วม ของชุมชนท้องถิ่น ที่ผ่านมาองค์การบริหารส่วนตำบล ท่าชะมวง ซึ่งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 1 ใน 12 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำ ภูมิจึง ซึ่งมีพื้นที่อยู่ต้นน้ำ ได้นำสาระสำคัญของธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิจึง 6 หมวด 18 ข้อ นำสู่การปฏิบัติ โดย ใช้กระบวนการจัดการตามภารกิจที่ได้รับการกระจายอำนาจใช้การมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนั้น ผู้ ศึกษามีความสนใจกระบวนการจัดการ ปัญหา อุปสรรค และประโยชน์ที่ประชาชนได้รับ นำผลผลิต หรือผลลัพธ์ที่ได้เป็นแนวทางการปฏิบัติ ขยายผลสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการ ในการนำธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิสู่การปฏิบัติ
2. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขปัญหา จากการนำธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิสู่การปฏิบัติ
3. เพื่อศึกษาประโยชน์ที่ประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา ได้รับ

แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด

การศึกษากระบวนการจัดการธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิสู่การปฏิบัติขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าชะมวง ตามแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดย วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2545) กล่าวว่าที่ใดมีประเทศที่นั่นย่อมมีการบริหารที่มุ่งเน้นการบริการสาธารณะแก่ประชาชน เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มมีผู้นำ มีวิธีการควบคุม มีการบริหาร เพื่อให้เกิดความสงบสุข การบริหารคือการใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาบริหาร เช่น คน เงิน วัสดุสิ่งของ และการจัดการ มาประกอบกับการบริหารจัดการให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด เพื่อตอบสนองบุคคล องค์กรหรือประเทศ โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ตามรูปแบบสภาพัฒนาการเมือง (2552) ในการมีส่วนร่วมการรับรู้ข่าวสาร การปรึกษาหารือ การรับฟังความคิดเห็น การร่วมตัดสินใจ การใช้กลไกทางกฎหมายและการกีดกันรัฐบาลในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รุ่งวิจิต คำงาม และคณะ (2548) ที่ศึกษาเรื่องการจัดการน้ำระบบย่อยโดยองค์กรชุมชน กรณีศึกษา กุดชาเคิม ที่ใช้การจัดการแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ดำเนินการจัดการภายใต้หลักการคนอยู่กับตามอย่างยั่งยืน ตลอดถึง เฉลิมศักดิ์ บุญนำ และสุนิสา เขาวนเมธากิจ (2555) ธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิ : ประชาธิปไตยบนฐานทรัพยากรแห่งชีวิต ศึกษาพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ตามวิถีทางประชาธิปไตยแบบกินได้ เพื่อจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้ประชาชนใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

โดยใช้กรอบแนวคิด นำสาระสำคัญของธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิ 6 หมวด 18 ข้อ ซึ่งเป็นกติกาข้อตกลงร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่นเป็นปัจจัยนำเข้า โดยใช้แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการดำเนินการ ใช้กระบวนการจัดการ ตามบทบาท ภารกิจโดยใช้ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์และการจัดการเพื่อให้ได้มาซึ่งวิธีการ ขั้นตอน ปัญหา แนวทางการแก้ไขเป็นแนวทางนำไปปฏิบัติ ผลผลิตที่ได้ในรูปของโครงการ กิจกรรมหรือกฎระเบียบ ข้อบัญญัติต่าง ๆ ในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลลัพธ์ประชาชนได้รับประโยชน์ โดยมีการทบทวน ติดตาม

ประเมินผลทุกขั้นตอนภายใต้บรรยากาศสิ่งแวดล้อมที่ดี เพื่อเป็นแนวทางในการนำธรรมนูญลุ่มน้ำภูมีขยายผลสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มน้ำภูมีและพื้นที่ลุ่มน้ำอื่นๆทั่วประเทศต่อไป

วิธีการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยาย (Descriptive Research) เพื่อค้นหาความรู้หรือข้อเท็จจริงของกระบวนการจัดการ โดยกลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย กลุ่มผู้บริหาร สมาชิกสภา เจ้าหน้าที่ กลุ่มประชาชน และกลุ่มผู้ชำนาญการ รวม 55 คน โดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต การประชุมเชิงปฏิบัติการ และเวทีประชาพิจารณ์ โดยใช้วิธีการ ขั้นตอน คือ 1) การวางแผนเตรียมคนผู้ให้ข้อมูล เตรียมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ เตรียมทุนงบประมาณ เตรียมวิธีการจัดการ 2) ปฏิบัติการตามแผนให้ได้มาซึ่งข้อมูล ได้แก่ การประชุมกลุ่มเป้าหมายเพื่อชี้แจงรายละเอียดการศึกษา นำข้อมูลจากเอกสารวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาแยกแยะในประเด็นที่ต้องการ ลงจัดเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ แลกเปลี่ยน เรียนรู้ เติมเต็มในประเด็นที่ยังไม่สมบูรณ์ โดยใช้การสังเกต หรือจากกลุ่มย่อย 3) ทบทวน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ ปรับเข้ากับแนวคิดทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และ 4) รายงานผล โดยนำงานศึกษาวิจัยฉบับร่างเข้าสู่เวทีวิพากษ์ เสนอแนะ ปรับปรุง เพิ่มเติม และเขียนรายงานการศึกษาค้นคว้าฉบับสมบูรณ์

ผลการศึกษา

จากการศึกษากระบวนการจัดการธรรมนูญลุ่มน้ำภูมีสู่การปฏิบัติ ผลการศึกษาพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา ใช้กระบวนการจัดการทำแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน มีวิธีการ ขั้นตอน ดังนี้

1. จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น และคณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยรวบรวมข้อมูล จัดเวทีประชาคม รับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ จัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา ให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ จุดมุ่งหมาย เสนอผู้บริหารพิจารณาและผู้บริหาร เสนอสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

2. สภาองค์การบริหารส่วนตำบลพิจารณาให้ความเห็นชอบ ผู้บริหารท้องถิ่นพิจารณาอนุมัติ ประกาศใช้โดยออกเป็นข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบล เรื่องงบประมาณรายจ่ายประจำปี

3. จัดตั้งคณะกรรมการประสานแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อประสานแผนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานอื่น ๆ กรณีแผนงาน โครงการเกินศักยภาพ

4. จัดตั้งคณะกรรมการติดตามและประเมินผลเมื่อนำแผนพัฒนาท้องถิ่นไปปฏิบัติ รายงานผลให้คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น คณะผู้บริหารและประชาชนได้รับทราบอย่างน้อยปีละครั้งในเดือนธันวาคมของทุกปี

จากการศึกษาข้อมูลแผนพัฒนาท้องถิ่น และข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบล เรื่องงบประมาณรายจ่ายประจำปี 2557 พบว่า สาระสำคัญของธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิจังหวัดบุรีรัมย์ในแผนพัฒนาท้องถิ่น และข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเรื่องงบประมาณรายจ่ายประจำปี ตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาซึ่งมี 8 ยุทธศาสตร์โดยมียุทธศาสตร์ที่สอดคล้อง เช่น ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการศึกษา ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านส่งเสริมศาสนา ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญา ด้านส่งเสริมการท่องเที่ยว ด้านการเมือง และการบริหารการพัฒนาที่ดี ในรูปแบบแผนงาน โครงการ เช่น โครงการเยาวชนอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โครงการพัฒนาอาชีพสวนยางพารา โครงการตำบลจัดการตนเองเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต โครงการอนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรม งานย้อนรอยประวัติศาสตร์คลองภูมิจังหวัดบุรีรัมย์ และโครงการพัฒนาศักยภาพสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มย่อย พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจในสาระสำคัญของธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิจังหวัดบุรีรัมย์ที่แตกต่างกัน ยังมีบางส่วนที่ยังไม่รู้ไม่เข้าใจในปรัชญา แนวคิด และตั้งข้อสังเกตถึงกระบวนการจัดการนำไปปฏิบัติที่ยังไม่เป็นรูปธรรม เห็นด้วยกับกระบวนการจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าชะมวง ในการนำสาระสำคัญของธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิจังหวัดบุรีรัมย์ในแผนพัฒนาท้องถิ่น แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาและข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเรื่องงบประมาณรายจ่ายในรูปแบบโครงการ กิจกรรมที่ปฏิบัติได้จริง ตลอดจนการให้ความสำคัญในเนื้อหาสาระของธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิจังหวัดบุรีรัมย์ในแผนพัฒนาท้องถิ่น แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา และข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเรื่องงบประมาณรายจ่ายประจำปี 2557 ยังไม่ครอบคลุมสาระสำคัญ 6 หมวด 18 ข้อ เพราะสาระสำคัญส่วนใหญ่ยังเป็นแนวคิด ยังไม่เห็นเป็นรูปธรรมและจากข้อมูลการประเมินประสิทธิผลของแผนพัฒนาท้องถิ่นเชิงคุณภาพปีงบประมาณ 2556 ตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา พบว่าสัดส่วนของโครงการ กิจกรรมยังมีน้อย ตัวอย่างเช่น ยุทธศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โครงการที่สามารถดำเนินการได้จริงร้อยละ 1.72 ของจำนวนโครงการตามแผนพัฒนาท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 60 ของโครงการตามยุทธศาสตร์ คิดเป็นเงินงบประมาณที่จ่ายจริงร้อยละ 1.17 ของงบประมาณจ่ายจริงทั้งปี ยุทธศาสตร์ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น โครงการที่สามารถดำเนินการได้จริงร้อยละ 6.90 ของโครงการตามแผนพัฒนาท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 80 ของโครงการตามแผนยุทธศาสตร์ คิดเป็นร้อยละ 1.00

จากงบประมาณที่จ่ายจริงทั้งปี เป็นต้น โดยแนวทางในการแก้ไขปัญหาเสนอแนะให้องค์การบริหารส่วนตำบลท่าชะมวงจัดกระบวนการเรียนรู้ รวบรวมข้อมูล รับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ตลอดจนให้สมาชิกสภา และเจ้าหน้าที่พนักงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีบทบาทหน้าที่โดยตรงต้องมีความตระหนักและเรียนรู้ทำความเข้าใจ เพื่อนำปัญหา ความต้องการ ข้อคิดเห็น ของประชาชนเข้าสู่กระบวนการจัดการ ในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ตามบทบาทหน้าที่

ส่วนประโยชน์ที่ประชาชนได้รับที่เป็นคุณค่าในการสร้างจิตสำนึก เกิดความตระหนักในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบพืด บำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนคนรุ่นใหม่ ตามโครงการ กิจกรรมที่บรรจุในแผนพัฒนาท้องถิ่นในยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับธรรมนูญกลุ่มน้ำภูมิ เช่น โครงการส่งเสริม และสร้างจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วม โครงการส่งเสริม สนับสนุนการจัดกิจกรรมด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น งานย้อนรอย ประวัติศาสตร์คลองภูมิเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เรียนรู้ประวัติศาสตร์คลองภูมิและ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการที่ดี “ ประชาชนในตำบลท่าชะมวงและ ตำบลอื่นๆในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองภูมิจะได้รับประโยชน์มาก หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำธรรมนูญ กลุ่มน้ำภูมิไปปฏิบัติอย่างจริงจังโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน” นายสมาน หมุดยะผ่า สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2556

บทสรุป ข้อเสนอแนะ

กระบวนการจัดการธรรมนูญกลุ่มน้ำภูมิสู่การปฏิบัติขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าชะมวง ซึ่งมีพื้นที่อยู่ต้นน้ำได้นำธรรมนูญกลุ่มน้ำภูมิสู่การปฏิบัติ โดยใช้กระบวนการจัดการทำแผนพัฒนาท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ใช้แผนงาน โครงการนำสู่การปฏิบัติจริง ที่ผ่านมายังมี ปัญหา อุปสรรคด้านความรู้ ความเข้าใจในปรัชญาแนวคิดที่แตกต่างกัน การให้ความสำคัญใน เนื้อหาสาระของธรรมนูญกลุ่มน้ำภูมิที่บรรจุในแผนพัฒนาท้องถิ่นยังไม่ครอบคลุมในทุกหมวด ทุกข้อ แนวทางในการแก้ไขปัญหาองค์การบริหารส่วนตำบลท่าชะมวง ตลอดจนองค์กรที่รับผิดชอบต้องจัด กระบวนการเรียนรู้ให้ประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เรียนรู้ เข้าใจถึงปรัชญา แนวคิดและนำไป ปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม สร้างความเชื่อมั่น เพื่อนำประโยชน์สู่ประชาชนในการสร้างความตระหนัก อนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริม สนับสนุนการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อาชีพ ศาสนา วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งดูไม่ต่างกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆที่มีบทบาท

หน้าที่จากการกระจายอำนาจเหมือนกัน แต่ที่ต่างกันที่เห็นได้ชัดจากการนำธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิ ซึ่งเป็นธรรมนูญลุ่มน้ำฉบับแรกของประเทศไทย มาบูรณาการบัญญัติไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่นใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา การอนุรักษ์ ฟื้นฟู รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และสิ่งสำคัญเพื่อนำผลการศึกษาไปขยายผลสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำภูมิ และพื้นที่ลุ่มน้ำอื่นทั่วประเทศต่อไป

จากกรอบแนวคิดสาระสำคัญของธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิ 6 หมวด 18 ข้อ ซึ่งนำแนวคิดการบริหารจัดการของ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2545) กล่าวว่าที่ใดมีประเทศที่นั่นย่อมมีการบริหารโดยมุ่งเน้นการบริการสาธารณะแก่ประชาชนเพื่อความสงบสุข โดยใช้ศาสตร์และศิลป์นำทรัพยากรมาบริหารจัดการให้บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุดเพื่อสนองตอบองค์กร และใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้เกิดประโยชน์กับส่วนรวมมากที่สุดสามารถทำได้ตามรูปของสภาพพัฒนาการเมือง. (2552) โดยมีส่วนร่วมในการรับรู้ข่าวสาร การปรึกษาหารือ การประชุม รับความคิดเห็น การร่วมตัดสินใจ การใช้กลไกทางกฎหมายและการกีดกันรัฐบาลในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รุ่งวิจิต คำงาม และคณะ(2548) การจัดการน้ำระบบย่อยโดยองค์กรชุมชน กุดชาคีมีที่ใช้การจัดการแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนดำเนินการภายใต้หลักการ คนอยู่กับทามอย่างยั่งยืน และเฉลิมศักดิ์ บุญนำและสุนิสา เขาวนเมธากิจ.(2555) ธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิที่ใช้หลักประชาธิปไตยบนฐานทรัพยากรแห่งชีวิตเป็นประชาธิปไตยที่กินได้ โดยใช้กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ใช้การมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งมีวิธีการ ขั้นตอน ในการจัดการเตรียมหรือวางแผน บุคคล ข้อมูล งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ การจัดการ ปฏิบัติการตามแผน จัดเวทีการประชุม รับฟังข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ปัญหาความต้องการ จัดเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม ทบทวน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์จัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น สู่กระบวนการพิจารณาให้ความเห็นชอบของสภาองค์การบริหารส่วนตำบล นายกองค้การบริหารส่วนตำบลพิจารณาอนุมัติและประกาศใช้ โดยนำแผนงาน โครงการไปปฏิบัติให้ประโยชน์กับประชาชน ในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สิ่งสำคัญการทบทวนและประเมินผลทุกขั้นตอนอย่างต่อเนื่องภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดีทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม

โดยมีข้อเสนอแนะที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งมีอำนาจหน้าที่ ที่ได้รับการกระจายอำนาจจากส่วนกลาง สามารถออกกฎหมายที่เป็นข้อบัญญัติหรือเทศบัญญัติเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่นโดยตรง ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นพลเมือง ในการตัดสินใจการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า โดยเริ่มตั้งแต่การให้ข้อมูลข่าวสาร (Information) การปรึกษาหารือ

(Consult) การเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involve) และร่วมรับประโยชน์ (Benefit Sharing) ตามบริบทของแต่ละพื้นที่ภายใต้สถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นความท้าทายของการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการตนเอง ตลอดถึงกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นนำสาระสำคัญของธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิบรรจู่ไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่นอย่างครอบคลุมทุกด้าน และนำสู่การปฏิบัติได้จริง สอดคล้องกับความต้องการและงบประมาณที่มีอยู่อย่างสมดุล คุ่มค่ามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนเรื่องปรัชญา แนวคิด สาระสำคัญของธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิในการจัดสรรทรัพยากร โดยผ่านเวทีสาธารณะใช้สภาองค์กรชุมชน สภาลุ่มน้ำหรือคณะกรรมการลุ่มน้ำ ตลอดถึงใช้สื่อประชาสัมพันธ์ในทุกรูปแบบเพื่อให้การศึกษาแก่คนในชุมชนท้องถิ่นและจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิในสถานศึกษาเป็นการปลูกจิตสำนึกให้กับเด็กและเยาวชน กระบวนการจัดการขององค์กรบริหารส่วนตำบลท่าชะมวงสามารถเป็นต้นแบบในการนำธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิขยายผลสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เฉลิมศักดิ์ บุญนำ และสุนิสา เขาวนเมธากิจ. (2555). *ธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิ : ประชาธิปไตยบนฐานทรัพยากรแห่งชีวิต*. รายงานวิจัยชุมชน สถาบันพระปกเกล้า.
- ชาคริต โภชะเรือง. (2554). *ธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิ ฉบับที่ 1 พุทธศักราช 2554*. เครือข่ายอนุรักษ์และพัฒนาลุ่มน้ำภูมิ.
- รุ่งวิจิต คำงาม และคณะ. (2548). *การจัดการน้ำระบบย่อยโดยองค์กรชุมชน กรณีศึกษาทุกาศิม ตำบลทุกาศิม อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (10 พฤษภาคม 2556). *แนวคิดและความหมายของการบริหารและการจัดการ*.
- สืบค้นจาก <http://www.wiruch.com>
- สภาพัฒนาการเมือง. (5 มิถุนายน 2556). *แผนพัฒนาการเมือง*. สืบค้นจาก http://www.pdc.go.th/th/images/stories/file/Council_for_Political_Development/inside.pdf 2013.